

INDIKATORI RIZIČNOSTI BANKARSKOG SEKTORA U OKVIRIMA PREVENCIJE PRANJA NOVCA

*Doc. dr. sc. Sonja Cindori **
*Tajana Petrović, dipl. oec. ***

UDK: 336.717:343.359
336.717:340.5(497)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: travanj 2016.

Bankarski sektor još uvijek ima vrlo važnu ulogu u prevenciji pranja novca i financiranja terorizma. Razvoj banaka, širenje opsega njihova poslovanja i sadržaja usluga koje pružaju, na određeni je način usmjeravao razvoj metoda i tehnika pranja novca i sve aktualnijeg financiranja terorizma. Pritom se posebno ističe značenje visokorizičnih poslova u okvirima privatnog, korespondentnog, digitalnog, virtualnog i off-shore bankarstva, kao i specifičnosti islamskog bankarstva te banaka koje posluju na načelima kršćanske etike. Iz razloga raznolikosti i kompleksnosti usluga i proizvoda koje pružaju, bankarski sektor razvio je indikatore za utvrđivanje i stupnjevanje sumnje na pranje novca i financiranje terorizma te procjene rizika poslovanja. U prilog tezi o izraženoj atraktivnosti bankarskog sektora u provođenju procesa pranja novca i financiranja terorizma te važnosti pristupa temeljenog na procjeni rizika izložena je komparacija prijave sumnjivih transakcija u Republici Hrvatskoj s još trima zemljama iz regije.

Ključne riječi: pranje novca, banka, sumnjive transakcije, off-shore, indikatori

* Dr. sc. Sonja Cindori, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb; scindori@pravo.hr

** Tajana Petrović, dipl. oec., Ministarstvo financija, Porezna uprava, Područni ured Sjeverna Hrvatska, Hrvatske državnosti 7, Koprivnica; tajana.petrovich@gmail.com

1. UVOD***

Termin “pranje novca” novijeg je postanja, a prvi se put pojavljuje u Americi sredinom 70-tih godina. Iako se korijeni regulacije nalaze u zakonu *The Money Laundering Control Act* (1986.), prvi međunarodni propis koji je definirao, iako posredno, pojam pranja novca jest Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari.¹ Korak dalje u definiranju obuhvata pranja novca otišla je Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim djelom², dok tematiku financiranja terorizma uključuje Konvencija Vijeća Europe o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim djelom i o financiranju terorizma.³ Temelji preventivnih nastojanja regulacije iste materije nalaze se u Direktivi 2005/60/EC⁴, 2008/20/EC⁵, 2006/70/EC⁶ i 2015/849⁷ te u 40 preporuka FATF-a.⁸ U Republici Hrvatskoj problematika

*** Ovaj rad je financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom “Pravna i ekonomska analiza sustava prevencije pranja novca i financiranja terorizma” (UIP-2014-09-5933).

- ¹ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih tvari, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 4/1994.
- ² Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim dijelom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 14/1997.
- ³ Konvencija Vijeća Europe o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga kaznenim dijelom i o financiranju terorizma, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 5/2008.
- ⁴ Direktiva 2005/60/EC Europskog parlamenta i Vijeća o sprječavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma (OJ L 309, 25. studenoga 2005, str. 15 – 36).
- ⁵ Direktiva 2008/20/EC Europskog parlamenta i Vijeća kojom se dopunjuje Direktiva 2005/60/EC o sprječavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma (OJ L 76, 19. ožujka 2008, str. 46 – 47).
- ⁶ Direktiva 2006/70/EC koja propisuje mjere za primjenu Direktive 2005/60/EC Europskog parlamenta i Vijeća u vezi s definicijom “politički izložene osobe” i tehničkih kriterija za pojednostavljenu proceduru dubinske analize stranke te iznimaka na temelju financijske aktivnosti koje se obavljaju povremeno ili na vrlo ograničenim osnovama OJ L 214, 4. kolovoza 2006., str. 29 – 34).
- ⁷ Direktiva 2015/849 o sprečavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca ili financiranja terorizma, o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012 Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive 2005/60/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i Direktive Komisije 2006/70/EZ (OJ L 141, 5. lipnja 2015., str. 73 – 117).
- ⁸ O misiji i viziji Financial Action Task Force (FATF) vidjeti više na <http://www.fatf-gafi.org/about/>.

sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma regulirana je Kaznenim zakonom⁹ u represivnom smislu, dok se u okvirima Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma¹⁰ pranje novca promatra kroz prizmu preventivnog djelovanja i praćenja novčanih tokova.¹¹

Financijske institucije nalaze se u središtu pružanja financijskih usluga, što ih čini ranjivima po pitanju problematike pranja novca, zbog čega neprestano usavršavaju regulacijski sustav i nadzor u cilju zaštite svoje reputacije i integriteta. Nivo ranjivosti proizlazi iz unutarnjih odnosa faktora kao što su opseg usluga financijskog sektora, veličina i zrelost financijske institucije, učinkovitost nadzora, zakonodavstvo koje procesuiraju pranje novca te faktor usmjeravanja transakcija na nebankarski financijski sektor.¹²

Zbog toga što prljavi novac djeluje negativno na gospodarstvo, ekonomiju i socijalnu pravednost, u radu prikazujemo osnovne karakteristike bankarskog sustava i njegove ranjivosti. Nakon kratke povijesti razvoja bankarskog sustava izložit će se značajke recentnog svjetskog i hrvatskog bankarstva s naglaskom na specifičnosti privatnog, korespondentnog, digitalnog, virtualnog te *off-shore* bankarstva, izdvojenih zbog visokih faktora rizika poslovanja osobito u odnosu na pranje novca. Specifičnost poslovanja istaknula je i važnost etičnih banaka i islamskog bankarstva. Na kraju rada dotaknuto je i pitanje važnosti procjene rizika te su izvršene analize prosljeđenih obavijesti banaka o sumnjivim transakcijama, uspoređujući pritom Republiku Hrvatsku s trima zemljama u regiji.

2. UVODNO O BANKAMA KAO NAJVAŽNIJIM OBVEZNICIMA FINANCIJSKOG SEKTORA

Osnovna karakteristika bankarskog poslovanja je pružanje financijske potpore strankama, prilikom čega su, ovisno o obujmu poslova i vrsti transakcija, banke prilagođavale svoju organizacijsku strukturu. Neupitna je činjenica da su banke ključni financijski posrednik u razmjeni prava i restrukturiranju

⁹ Termini "pranje novca" i "financiranje terorizma" definirani su čl. 265. i 98. Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015.

¹⁰ Zakon o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, Narodne novine, br. 87/2008, 25/2012.

¹¹ Slično u: Cindori, S., *Sustav sprječavanja pranja novca*, Pravni fakultet, Zagreb, 2010., str. 11.

¹² Vidjeti više u: Commonwealth Secretariat, *Combating Money Laundering and Terrorist Financing: A Model of Best Practice for the Financial Sector, the Professions and Other Designated Businesses*, Commonwealth Secretariat, London, 2006., str. 49.

imovinsko-financijske pozicije gospodarskih subjekata, što znači da čine srce novčanog toka.¹³

Srednji vijek je ključno razdoblje formiranja začetaka današnjih multinacionalnih kompanija, a time i banaka. Tadašnji bankari razvili su se iz trgovine, a najvažniji poslovi koje su obavljali bili su mjenjački poslovi, primanje depozita, odobravanje kredita i platni promet.¹⁴ Otkriće mjenice otvorilo je nove mogućnosti bezgotovinskog plaćanja, koje je bankarstvu dalo snažan impuls u razvoju i internacionalizaciji, dotad ograničavanom različitošću valuta na područjima trgovanja. S vremenom su izdavali uputnice na svoje ime koje su vjerovnici i drugi dobavljači rado primali zbog stečenog povjerenja u trasante.¹⁵ Usporedno s tim procesom razvijalo se i burzovno poslovanje. Povezujući raznovrsne financijske odnose, bankarsko poslovanje poprimalo je sve izrazitije osobine investicijskog bankarstva, specijalizirajući se za poslovanje s vrijednosnicama.¹⁶

Kolijevkom bankarstva smatra se Italija zbog toga što su prve banke nastale u gradovima državama poput Firence, Genove, Milana i Venecije.¹⁷ Bankarstvo se sve više širilo i razvijalo prema Atlantiku 1350. – 1600., a posebno je došlo do izražaja u 15. stoljeću s otkrićem novog puta prema Indiji. Ne samo kao djelatnost već i kao vještinu bankarstvo su 1260. Engleskoj predstavili Talijani tijekom obavljanja trgovinskih poslova u Londonu. Do uspona engleskog bankarstva i financija dolazi 1814. porazom Napoleona, nakon čega u 19. stoljeću Engleska postaje centar međunarodnih financija. Nizozemski utjecaj na međunarodno bankarstvo, a posebno na razvoj bankarstva u Engleskoj, izrazit je u 17. stoljeću. U istom je razdoblju, točnije 1609., u Amsterdamu osnovana i burza kapitala. Engleska je imala utjecaj na početke modernog bankarstva u zemljama Azije, Srednjeg istoka i Latinske Amerike (1914.), s trideset banaka i 1.000 podružnica na svih šest kontinenata.¹⁸

Krajem 19. stoljeća, a posebno početkom 20. stoljeća, dominaciju preuzimaju Sjedinjene Američke Države. Posebno nakon Drugog svjetskog rata SAD

¹³ Slično u: Perišin, I.; Šokman, A.; Lovrinović, I., *Monetarna politika*, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković", Pula, 2001., str. 264.

¹⁴ Vidjeti više u: Lovrinović, I., *Globalne financije*, Accent d.o.o., Zagreb, 2015., str. 487.

¹⁵ Trasant izdaje mjenicu i odgovara da će mjenica biti akceptirana i isplaćena. Može se osloboditi odgovornosti za akcept, a svaka odredba kojom bi sebe oslobađao odgovornosti za isplatu smatra se kao da nije ni napisana. Vidjeti više u: Zakon o mjenici, Narodne novine, br. 74/1994, 92/2010.

¹⁶ Vidjeti više u: Perišin, Šokman, Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 13, str. 263.

¹⁷ Vidjeti više u: Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 14, str. 487.

¹⁸ Vidjeti više u: *ibid.*, str. 28.

postaje vodeća svjetska ekonomska sila, a dolar¹⁹ najvažnija svjetska valuta. SAD uspostavlja značajno uporište u zapadnoj Europi, na Bliskom istoku te u Južnoj i Srednjoj Americi, gdje su otvorene podružnice, poslovne jedinice i pokrenuti zajednički projekti s lokalnim poduzećima.

U tranzicijskim su zemljama banke prošle puno dramatičniji put transformacije, praćen velikim društvenim troškovima, manipulacijama i kriminalom te masovnim ulaskom banaka iz Austrije, Italije, Njemačke, Francuske i Švedske na područja s kojima su tijekom povijesti bili povezani geopolitički i geoekonomski. U bivšim socijalističkim zemljama banke su plasirale kredite pod nepovoljnim uvjetima te nisu u potrebnj mjeri poslovale na tržišnim načelima.²⁰

Odlike suvremenog bankarstva počivaju na profitnim načelima rasta i ostvarenja dobiti. Ono je poticano osnovnim trendovima bankarstva u smislu multipliciranja usluga, rastuće konkurencije, promjenljivog regulacijskog okruženja, rastućih troškova financiranja, tehnološke revolucije, konsolidacije i globalizacije.²¹

Banke u Republici Hrvatskoj dugo su bile domicilne. Razvojem su mijenjale oblik u dionička društva, najčešće uz istu strukturu osnivača i djelokrug aktivnosti, ali se u ulozi dioničara pojavljuju i društvena ili privatna poduzeća te privatne ili poludržavne banke.²² Osnivale su se prema Zakonu o bankama i drugim financijskim institucijama iz 1989., dok je danas banka definirana kao kreditna institucija s pripadajućim pravima i obvezama sukladno Zakonu o kreditnim institucijama.²³ Danas su banke većim dijelom komercijalnog tipa, čemu svjedoči činjenica da obavljaju vrlo raznoliku i široku lepezu poslova, od onih s građanstvom i poduzećima do investicijskog bankarstva, što je ujedno i posljedica ograničenog tržišta.²⁴ U prilog njihovu klasičnom obilježju navodi se činjenica da najveći dio prihoda (oko 65 %) ostvaruju od kamata. Neovisno o prevazi komercijalnih banaka, u Republici Hrvatskoj posluju Tesla štedna ban-

¹⁹ U međubankarskom poslovanju na svjetskom deviznom tržištu najveći dio kotacija i transakcija obavi se u odnosu prema američkom dolaru; preuzeto iz: *ibid.*, str. 214.

²⁰ *Ibid.*, str. 517.

²¹ Vidjeti više u: Rose S. P.; Hudgins, C. S., *Upravljanje bankama i financijske usluge*, Mate, Zagreb, 2015., str. 17.

²² Vidjeti više u: Perišin, Šokman, Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 13, str. 325.

²³ Zakon o kreditnim institucijama, Narodne novine, br. 159/2013, 19/2015, 102/2015.

²⁴ Preuzeto iz: Erega, S., *Što banke ne žele da znate, Priručnik za osobne financije*, Profil, Zagreb, 2009., str. 12.

ka d. d. Zagreb i Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) kao primjeri banaka s određenom specijalizacijom.²⁵

Struktura vlasništva bankarskog sustava s vremenom se mijenjala. Udio privatnog vlasništva u bankarskom sustavu 1997. godine iznosio je 62 %, a 2000. godine povećao se na 85 %. S druge strane, sredinom 2000. oko 75 % hrvatskog bankarskog sustava bilo je u inozemnom vlasništvu, što je Republici Hrvatsku uzdiglo na prvo mjesto među tranzicijskim zemljama, s tendencijom ovladavanja hrvatskim bankarskim sustavom u cijelosti.²⁶ Danas je taj postotak mnogo veći i iznosi 92 %.

Konačno, broj i vrsta banaka ovisi o nizu čimbenika, poput veličine populacije u zemlji, obilježjima *off-shore* centra, tradiciji stanovništva, razvoju trgovačkih društava i financijskih institucija te praksi spajanja i preuzimanja u bankarskom sektoru.²⁷ U Republici Hrvatskoj danas posluje 27 banaka, 1 štedna banka, 5 stambenih štedionica, 1 banka za obnovu i razvitak (HBOR) i 4 predstavništva inozemnih banaka.²⁸

3. ULOGA SUVREMENOG BANKARSTVA U PROVOĐENJU MJERA PREVENCIJE PRANJA NOVCA

Suvremeno bankarstvo usmjerilo je razvoj banaka u multinacionalne kompanije. Bankarske usluge već stoljećima obuhvaćaju mjenjačke poslove, diskontiranje komercijalnih zapisa i odobravanje poslovnih kredita, ponudu štednih depozita, čuvanje dragocjenosti, podupiranje državnih aktivnosti kreditiranjem te ponudu tekućih računa i povjereničkih usluga. Paketi usluga koje nude u novije vrijeme drukčijeg su karaktera, a odnose se na potrošačke kredite, financijsko savjetovanje, upravljanje gotovinom, ponudu opreme na *leasing*,

²⁵ Specijalizacija banaka odnosi se na obavljanje poslova određenog segmenta poslovanja. Štedne banke su kreditne institucije koje u usporedbi s bankama imaju sužen obuhvat usluga, s ograničenjem obavljanja investicijskog bankarstva, pružanja usluga platnog prometa u inozemstvu te trgovanja izvedenim financijskim instrumentima. HBOR je razvojna i izvozna banka osnovana sa svrhom kreditiranja obnove i razvitka hrvatskoga gospodarstva, financiranja infrastrukture, poticanja izvoza, potpore razvitku malog i srednjeg poduzetništva, poticanja zaštite okoliša te osiguranja izvoza hrvatskih roba i usluga od netržišnih rizika. O HBOR-u vidjeti više na <http://www.hbor.hr/Sec1372> (15. ožujka 2016.).

²⁶ Vidi više u: Perišin, Šokman, Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 13, str. 331.

²⁷ Slično u: Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 14, str. 509.

²⁸ Preuzeto iz: Hrvatska Narodna banka, *Bilten 220*, Hrvatska narodna banka, Zagreb, 2015., str. 143.

odobravanje kredita za ulaganje u visokoprofitabilne rizične projekte, prodaju polica osiguranja, prodaju i upravljanje mirovinskim programima, poslovanje s vrijednosnim papirima, ponudu usluga trgovačkog bankarstva, upravljanje rizikom, usluge zaštite od rizika i dr.²⁹

Profit banke ovisi o vrstama usluga koje nudi, njezinoj reputaciji i povjerenju stranaka te o sposobnosti zadržavanja postojećih te privlačenja novih stranaka. Dok dugoročni uspjeh ovisi o privlačenju i zadržavanju legitimnih sredstava, oprani novac uvijek je prolazne prirode, šteti ugledu banke i djeluje negativno na investitore čije je poslovanje legalno.

Analiza rizika mora se provesti s ciljem utvrđivanja područja gdje je rizik poslovanja najveći, odnosno utvrditi najrizičnije stranke, proizvode i usluge. Važan preduvjet kvalitetne procjene rizika jest razumijevanje suštine rizika, primjena razvijenih procedura mjera prevencije i permanentna edukacija zaposlenika. U slučajevima detekcije povećanog rizika od pranja novca ili drugih oblika nezakonitog poslovanja financijske institucije moraju primijeniti mjere pojačane dubinske analize, kontrole proizvoda ili usluge te načina poslovanja koji stranka koristi.³⁰ Rizičnim se sektorima smatra posebice privatno, korespondentno, digitalno, virtualno i *off-shore* bankarstvo, a međunarodna tijela koja reguliraju uvođenje i provođenje pristupa temeljenog na procjeni rizika jesu FATF, Moneyval te Wolfsberg i Egmont Grupa.

3.1. Privatno bankarstvo

Privatna banka može se definirati kao institucija koja pruža financijske usluge imućnim strankama.³¹ Uspostavljanje odnosa ostvaruje se ne samo s imućnim pojedincima i politički izloženim osobama³² već i s poslovnim organizacijama koje pružaju usluge pravnog savjetovanja te savjetovanja o investicijama i raznim zakladama. Svrha uspostave, ali i održavanja kontinuiranog poslovnog odnosa vrlo je često prikrivanje bogatstva stečenog na legalan ili ilegalan način.

²⁹ Vidjeti više u: Rose, Hudings, *op. cit.* u bilj. 21, str. 8 – 14.

³⁰ Preuzeto iz: Vinšalek Stipičić, V.; Blažević, L., *Upravljanje primjenom pristupa temeljenog na procjeni rizika poslovanja i rizika od pranja novca*, Praktični menadžment, sv. 2, br. 3, 2011., str. 75 – 76.

³¹ Preuzeto iz: Esoimeme, E. E., *The Risk-Based Approach to Combination Money Laundering and Terrorist Financing*, Eric Press, New York, 2015., str. 61.

³² O posebnom statusu politički izloženih osoba vidjeti više u Direktivi 2006/70/EC.

Neupitno je da privatni bankari imaju proaktivan i osoban odnos sa strankom, znatno izraženiji od onog u tradicionalnom bankarstvu.³³ Faktori rizika privatnog bankarstva, osim konkurencije i profitabilnosti, odražavaju se u (najčešće) nedostatnim mjerama prevencije pranja novca. Nedostaci privatnog bankarstva očituju se upravo u obvezi kontradiktornog ponašanja prema strankama: dok s jedne strane razvijaju osobni odnos sa strankama i potiču rast depozita, u isto su vrijeme obvezni provoditi mjere pojačane dubinske analize³⁴ zbog mogućih sumnjivih aktivnosti i procjene rizika po pitanju specifičnosti provedenih transakcija.³⁵

Standardi privatnog bankarstva posljednjih su godina u velikoj mjeri podignuti od strane Wolsberg grupe. Sukladno Osnovnim principima³⁶ banke će uspostaviti poslovni odnos samo s onim strankama čiji je izvor bogatstva legitimno stečen, a njihov vlasnik nema kriminalnu prošlost, uz obvezno provođenje dubinske analize njihova poslovanja. Sukob interesa iz razloga tendencije povećanja depozita i provođenja prikladnih mjera dubinske analize nije dozvoljen.³⁷

3.2. Korespondentno bankarstvo

Osnovna ideja korespondentnog bankarstva proizlazi iz nedostatne unutarnje umreženosti respondentne banke³⁸, a obuhvaća: međubankarske depozitne aktivnosti, međunarodne elektroničke transfere sustava, upravljanje gotovinom, *cheque clearing*³⁹ i usluge uplate, naplatu, procesuiranje uplata strankama (u domaćoj i stranoj valuti) te transfere putem *payable-through accounts*.⁴⁰

³³ Slično u: Parkman, T., *Mastering Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing*, Financial Times Press, London, 2012., str. 73.

³⁴ O pojačanoj dubinskoj analizi vidjeti više u čl. 13. Direktive 2005/60/EC.

³⁵ Vidjeti više u: Esoimeme, *op. cit.* u bilj. 31, str. 62 – 64.

³⁶ Vidjeti više u: The Wolfsberg Group, *Wolfsberg Anti-Money Laundering Principles for Private Banking*, 2012., <http://www.wolfsberg-principles.com/pdf/standards/Wolfsberg-Private-Banking-Principles-May-2012.pdf>. (9. ožujka 2016.).

³⁷ Preuzeto iz: Esoimeme, *op. cit.* u bilj. 31, str. 68.

³⁸ Vidjeti više u: Cox, D., *Handbook of Anti-Money Laundering*, John Wiley & Sons Ltd, West Sussex, 2014., str. 265.

³⁹ S obzirom na to da su međunarodni elektronički transferi pod povećanim nadzorom, perači novca mijenjaju oblik novca koristeći gotovinske čekove kao djelotvornu alternativu. *Cheque clearing* je transferiranje čeka iz banke u kojoj je položen do banke kod koje je podignut, dok se kretanje novca odvija u suprotnom smjeru. Vidjeti više u: Weisman, M. F., *Money laundering legislation, regulation and enforcement*, American Bar Association, Chicago, 2014., str. 5 – 6.

⁴⁰ Preuzeto iz: Esoimeme, *op. cit.* u bilj. 31, str. 93.

Poslovanje putem korespondentnog bankarstva podrazumijeva poslovnu suradnju prilikom koje banka primatelj nije obvezna raspolagati točnim ili potpunim podacima o porijeklu novčanih sredstava koja su predmet uplate.⁴¹ Sukladno principima Wolfsberg grupe⁴², banke imaju obvezu odbiti uspostavu ili nastavak korespondentnog bankarstva s bankom koja je osnovana u jurisdikciji u kojoj nije fizički prisutna i povezana s normativno uređenom financijskom grupom (poput *shell* banke).⁴³ Stranke mogu biti pojedinci, korporacije ili čak neke druge financijsko-uslužne poslovne organizacije, dok korisnici transakcija mogu biti stranke korespondenta, respondentata ili najčešće stranke drugih banaka.

Indikatori rizika koje je nužno uzeti u obzir u trenutku iniciranja poslovnog odnosa i kontinuiranog poslovanja sa strankom, u cilju otkrivanja stupnja rizika koji se temelji na dubinskoj analizi stranke, obuhvaćaju prebivalište, odnosno sjedište respondentata, respondentov vlasnički udio (korporativni oblik), strukturu menadžmenta, poslovanje respondentata i bazu korisnika kojima respondent pruža usluge.

Jurisdikcija u kojoj je smješten respondent i/ili sjedište banke matice može biti veći ili manji rizik, što ovisi o okolnostima slučaja. Od važnosti je i odgovor na pitanje je li respondent u javnom ili privatnom vlasništvu iz razloga što je za privatnu ili instituciju u obiteljskom vlasništvu nužno provesti dodatne procedure u cilju identifikacije stvarnog vlasnika i fizičke osobe koja kontrolira drugu fizičku osobu u čije se ime transakcija obavlja ili koja obavlja tu aktivnost.

Vrsta poslovanja kojom posluje respondent, kao i tržište na kojem prodaje svoje usluge, korespondentu ukazuju na visinu rizika koji mu respondent predstavlja. Primjerice, *downstream correspondent clearing* je poslovanje u okviru kojeg respondent prima korespondentne bankarske usluge od korespondentne banke i sam pruža usluge korespondentnog bankarstva drugim financijskim institucijama u istoj valuti kao što je i valuta računa koji vodi za svog respondentata. Nakon što su usluge ponuđene respondentu (*downstream correspondent clearer*), korespondent je dužan primijeniti pristup temeljen na riziku, odnosno poduzeti propisane mjere utvrđivanja vrste financijske institucije, a pritom i rizika kojem se izlaže respondent koji nudi svoje usluge.⁴⁴

⁴¹ Vidjeti više u: Weisman, *op. cit.* u bilj. 39, str. 6.

⁴² Vidjeti više u: The Wolfsberg Group, *loc. cit.* u bilj. 36.

⁴³ Slično u: Esoimeme, *op. cit.* u bilj. 31, str. 93.

⁴⁴ Vidjeti više u: Cox, *op. cit.* u bilj. 38, str. 266 – 267.

3.3. Digitalno i virtualno bankarstvo

Elektroničko ili internetsko bankarstvo jest financijski telematski servis s pomoću kojeg banka omogućuje strankama neposredno i osobno obavljanje financijskih transakcija putem interneta, zbog čega se osobno računalo stranke pretvara u bankovni radni terminal.⁴⁵ Softverska rješenja koja omogućavaju obavljanje transakcija prilagođena su njihovu bržem i jednostavnijem obavljanju, a posebice token, koji isključuje papirologiju i obvezu potpisa.⁴⁶

Većina internetskih stranica u početku je bila samo informativnog karaktera. Početak 21. stoljeća obilježilo je i sve učestalije korištenje interneta te obavljanje milijuna dnevnih internetskih transakcija, što je na internet dovelo tisuće pružatelja financijskih usluga. Internetsko bankarstvo više nije novitet te je postalo uvriježeni način provođenja financijskih transakcija.

U novije vrijeme na tržištu se pojavljuju i tzv. elektroničke podružnice⁴⁷, odnosno virtualne banke, što uključuje internetske stranice s ponudom bankarskih usluga, klasičnih bankomata i mreže bankomata za izdavanje gotovine i primanje depozita, POS terminala i telefonskih sustava koji omogućavaju dodatne usluge.

Revoluciju u komunikaciji i isporuci usluga potaknuo je mobilni telefon zbog toga što nije vezan uz određenu lokaciju. Razvoj "pametnih telefona"⁴⁸ te njihova povezanost s internetom i jednostavnost rukovanja olakšava preuzimanje uloge mobilnih telefona kao prijenosnih banaka, iako je broj usluga mobilnog bankarstva još uvijek ograničen.⁴⁹

Udio građana Europske unije koji provode transakcije putem internetskog bankarstva znatno se povećao u razdoblju 2007. – 2014., i to s 25 % na 44 %. Na različitost pojavnosti ukazuju podaci organizacije *European Banking Federation*⁵⁰

⁴⁵ Slično u: Jakovčević, T., *Razgovori bankarski*, Slobodna Dalmacija, Split, 2013., str. 149 – 150.

⁴⁶ Token je samostalni mobilni uređaj koji prilikom korištenja internetskog bankarstva "proizvodi" novi PIN ili TAN, omogućavajući na taj način visoku razinu sigurnosti, dok mToken generira PIN putem mobitela. *Ibid.*, str. 150.

⁴⁷ Slično u: Rose, Hudings, *op. cit.* u bilj. 21, str. 76.

⁴⁸ Pametni telefon ili *smartphone* pruža veće mogućnosti pohrane podataka od običnog mobilnog telefona, omogućava instaliranje dodatnih aplikacija te čitanja poslovnih dokumenata u različitim formatima (PDF, Microsoft Office).

⁴⁹ Vidjeti više u: Rose, Hudings, *op. cit.* u bilj. 21, 2015., str. 118.

⁵⁰ European banking federation, *European banking sector, Facts & Figures*, European banking federation aisbl, Brussels, 2015., str. 39., <http://www.ebf-fbe.eu/publications/statistics/> (10. ožujka 2016.).

prema kojima se internetsko bankarstvo u 2014. najviše koristilo na Islandu, i to 91 %, zatim u Norveškoj 89 % i Finskoj 86 %, dok su zemlje s najnižim udjelom korisnika Rumunjska s 4 % i Bugarska s 5 %. Iste godine udio korisnika u Francuskoj iznosi 58 %, u Ujedinjenom Kraljevstvu 57 % te u Njemačkoj 49 %, dok internetsko bankarstvo nije toliko popularno u Španjolskoj, u kojoj udio korisnika iznosi 37 %, u Italiji 26 %, a u Hrvatskoj iznosi skromnih 19 %.

Recentne pojave u razvoju internetskog bankarstva svjedoče o razvoju samoposlužnog bankarstva⁵¹, odnosno novog spleta bankarskih proizvoda i usluga računalnih mreža, čime su pomaknute vremenske i prostorne granice tradicionalnoga bankarstva i bitno olakšan transfer novčanih sredstava. Transferi putem interneta pružili su dodatne mogućnosti pranja novca korištenjem sofisticiranih shema nazvanih *cyber laundering*. Takav je način prijenosa elektroničkog novca⁵² peraćima posebno zanimljiv jer se odvija elektronički, brzo i jeftino. Površna anonimnost interakcija može otežati dubinsku analizu stranke i prijavu sumnjivih transakcija, uz istu obvezu banaka i ostalih financijskih institucija na provođenje mjera prevencije pranja novca prema njihovim “elektroničkim”, kao i “stvarnim” strankama.⁵³

Radi smanjivanja izloženosti riziku pranja novca koji proizlazi iz novih tehnologija, financijske institucije sve više osiguravaju primjenu tehnoloških rješenja za nedvojbenu identifikaciju stranke kao korisnika elektroničkog bankarstva, vjerodostojnost potpisanog elektroničkog dokumenta, pouzdanost mjera protiv krivotvorenja dokumenata i potpisa, sustave koji su zaštićeni od preinaka (čime osiguravaju tehničku i kriptografsku sigurnost procesa upotrebe elektroničkog bankarstva) te ostale uvjete u skladu s pozitivnim propisima koji reguliraju navedeno područje poslovanja.⁵⁴

U postupcima prevencije pranja novca i financiranja terorizma elektronički transferi iznimno su zanimljivi zbog njihove atraktivnosti u fazi prikrivanja⁵⁵,

⁵¹ Vidjeti više u: Rončević, A., *Nove usluge bankarskog sektora: Razvitak samoposlužnoga bankarstva u Hrvatskoj*, Ekonomski pregled, 2006., str. 771 – 774.

⁵² “Elektronički novac” jest elektronički, uključujući i magnetski, pohranjena novčana vrijednost koja je izdana nakon primitka novčanih sredstava u svrhu izvršavanja platnih transakcija u smislu zakona kojim se uređuje platni promet i koju prihvaća fizička ili pravna osoba koja nije izdavatelj tog elektroničkog novca, a koja čini novčano potraživanje prema izdavatelju. Prema čl. 2. st. 2. Zakona o elektroničkom novcu, Narodne novine, br. 139/2010.

⁵³ Slično u: Reuter, P.; Truman, M. B., *Chasing dirty money*, Institute for International Economics, Washington, DC, 2004., str. 73.

⁵⁴ Preuzeto iz: Vinšalek Stipić, Blažević, *op. cit.* u bilj. 30, str. 79.

⁵⁵ O fazama pranja novca vidjeti više u: Cindori, *op. cit.* u bilj. 11, str. 17 – 20.

temeljno na brojnim prednostima poput brzine, anuliranja učinaka udaljenosti i povećanja anonimnosti. Krajnji cilj su povratne transakcije s različitih računa i daljnji transfer sredstava drugim bankama u države sa strogim zakonima o tajnosti podataka, sve do točke u kojoj im se više ne može pratiti trag. Nakon povrata novca na inicijalni račun najčešće slijedi faza integracije⁵⁶, iako se upravo preko interneta mogu lakše pratiti tragovi provođenja transakcije.⁵⁷

3.4. *Off-shore* bankarstvo

Off-shore banke vrlo su atraktivne institucije u međunarodnom bankarstvu. Predstavljaju poduzeća koja posluju izvan komitentove matične zemlje, obično na otoku ili u zemlji koja pruža porezne beneficije, tajnost i druge usluge prikrivanja identiteta stranke ili prirode transakcije. Nedavne procjene ukazuju na to da je najmanje četvrtina svjetskog bogatstva prebačena na takva područja. Konkurentsku privlačnost *off-shore* banaka potiče mogućnost zaštite identiteta i privatnosti komitenata, blagi propisi koji omogućavaju jednostavniji postupak otvaranja računa komitenata, minimalni ili nulti porezi te sakrivanje imovine zbog političkih ili financijskih previranja.⁵⁸

Znatnu ulogu u razvoju *off-shore* bankarstva ima bankarska tajna. Švicarska je dugo gradila filozofiju bankarskog poslovanja na principu stroge bankarske tajne, koja je za nju predstavljala izvozni proizvod od nacionalne važnosti.⁵⁹ Takav je model pokušala pratiti legislativa u drugim jurisdikcijama poput Bahama, Lihtenštajna, Luksemburga, New Jerseya itd.⁶⁰ Bankarska tajna može se definirati i kao prešutna ugovorna obveza između banke i stranke, dok doktrina zakonskog obveznog odnosa, bez obveze na činidbu, popunjava njezine praznine.⁶¹ Međutim, problematika bankarske tajne i njezina ograničenja postaju sve važniji segment u borbi protiv organiziranog kriminala, a prilagodba bankarske tajne izrazitim javnopravnim interesima sve očiglednija.⁶²

⁵⁶ Slično u: Gilmore, C., W., *Dirty money - The evolution of international measures to counter money laundering and the financing of terrorism*, Council of Europe, Strasbourg, 2004., str. 35.

⁵⁷ Vidjeti više u: Reuter, Truman, *loc. cit.* u bilj. 53.

⁵⁸ Slično u: Rose, Hudings, *op. cit.* u bilj. 21, str. 662.

⁵⁹ Vidjeti više u: Svedrović, M., *Bankarska tajna i njezina normativna ograničenja prema ZUSKOK-u*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, sv. 12, br. 2, 2005., str. 580.

⁶⁰ Vidjeti više u: Sikka, P., *The Role of Offshore Financial Centres in Globalizations*, Accounting Forum, sv. 27, br. 4, 2003., str. 368.

⁶¹ Preuzeto iz: Svedrović, *op. cit.* u bilj. 59, str. 576.

⁶² Vidjeti više u: *ibid.*, str. 574.

Nova nastojanja usmjerena prema anuliranju bankarske tajne očituju se ukidanjem Direktive 2003/48/EZ⁶³ o kamatama na štednju i zamjeni Direktivom 2014/107/EU⁶⁴ o automatskoj razmjeni informacija (stupila na snagu 1. siječnja 2016.). Direktivom 2014/107/EU proširuju se odredbe o obveznoj automatskoj razmjeni informacija poreznih uprava koja obuhvaća i kamate, dividende te druge vrste dohotka.⁶⁵ Važno je istaknuti važnost Sporazuma o poreznoj transparentnosti koji je EU potpisao sa Švicarskom i Andorom, a na temelju kojeg će od 2018. automatski razmjenjivati podatke o računima na godišnjoj razini, dok će EU i Lihtenštajn, na temelju Sporazuma o poreznoj transparentnosti, podatke razmjenjivati od 2017.⁶⁶

Uloga bankarstva u *off-shore* centrima specifična je, s obzirom na to da je riječ o dominirajućem sektoru koji obuhvaća podružnice glavnih međunarodnih banaka, sa svrhom prikupljanja depozita sa šireg tržišta, upravljajući njima iz matičnih institucija. Iako ustupanje bankovnih licenci ne zahtijeva opsežne provjere, međunarodni je pritisak rezultirao praksom ustupanja bankovnih licenci jedino bankama koje već posluju u *on-shore* područjima.⁶⁷ Evidentno je da su mnoge međunarodne banke vodile *shell* podružnice na *off-shore* lokacijama upravo iz razloga izbjegavanja tereta regulacije.⁶⁸

Banke u *off-shore* financijskim centrima nisu podložne domaćoj monetarnoj regulaciji ni regulaciji neke druge vrste, zbog čega ulaze u poslove u kojima se njihova izloženost riziku znatno povećava, što može biti i u funkciji pranja novca. Luksemburg, Malta, Irska i Cipar imaju najveći koeficijent ukupnih sredstava monetarnih institucija u odnosu prema BDP-u, zbog čega se smatra-

⁶³ Direktiva Vijeća 2003/48/EZ o oporezivanju dohotka od kamate na štednju (OJ L 157, 26. lipnja 2003., str. 38 – 48).

⁶⁴ Direktiva Vijeća 2014/107/EU o izmjeni Direktive 2011/16/EU u pogledu obvezne automatske razmjene informacija u području oporezivanja (OJ L 359, 16. prosinca 2014., str. 1 – 29).

⁶⁵ Direktiva 2003/48/EZ propisivala je automatsku razmjenu podataka država članica o dohotku od štednje fizičkih osoba i dohotku od prenosivih dužničkih vrijednosnih papira.

⁶⁶ Vidjeti više u: Sekulić, D., *Vijesti iz Europske unije*, Porezni vjesnik, br. 12, 2015., str. 32 – 33.

⁶⁷ Preuzeto iz: Mihaljević, D., *Položaj i uloga off-shore financijskih centara u financijskoj globalizaciji*, Ekonomska misao i praksa, br. 2, 2012., str. 803.

⁶⁸ *Shell* podružnice su knjigovodstveni uredi smješteni u *off-shore* lokacijama koji evidentiraju međunarodne transakcije i izbjegavaju regulatorne restrikcije koje ograničavaju aktivnost domaćih ureda. Mogu sadržavati nešto više od radnog stola, telefona, telefaksa i računala. Preuzeto iz: Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 14, str. 662.

ju financijskim *off-shore* centrima.⁶⁹ London pak ima specifičnu ulogu jer se u njemu nalazi oko 600 međunarodnih banaka, što ga čini najvažnijim financijskim centrom. Osim što obuhvaća najveći dio *off-shore* financijskog tržišta u svijetu, tamo se nalazi i oko 70 % *hedge* fondova te najveće međunarodne banke koje su nezakonitim ponašanjem opasno ugrozile svjetski financijski sustav.⁷⁰

Znatan broj malih otočnih država karipskog otočja okrenuo se razvoju *off-shore* financijskih usluga u promociji brze ekonomske diversifikacije. Posebno se ističu Kajmanski Otoci, a slijede Aruba, Bahami, Nizozemski Antili te Panama u Srednjoj Americi.⁷¹ Prema Gonzalez i Schipke⁷² fluktuacija kapitala na Karipskom otočju uključuje 72,60 % koji se odnose na Kajmanske otoke, 17,30 % na Bermudu, 6,77 % na Nizozemske Antile, 0,09 % na Barbados, 0,68 % na Bahame, 0,01 % na Belize te 2,54 % zauzimaju ostali.

3.5. Specifičnosti pojedinih oblika bankarskog poslovanja

Na financijskom se tržištu pojavljuju i banke koje nisu organizirane na načelima dioničarstva, gdje vlasništvo većeg broja dionica uključuje i adekvatan utjecaj na upravljanje. Poslovanje ne temelje na ulaganju u financijske izvedenice niti se bave špekulacijama, zbog čega se za njih može reći da posluju na tradicionalan, konzervativan način. Takve se financijske institucije smatraju etičnim bankama, a u svojem se poslovanju u najvećoj mjeri vraćaju načelima kršćanske etike. Primjer takvog poslovanja je banka Triodos u Španjolskoj, za koju je zanimljivo da nije osjetila posljedice posljednje financijske krize.⁷³

Islamske zemlje, za razliku od onih kršćanskih, primjenjuju koncept islamskog bankarstva koji je propisan i temelji se, kao i svi drugi segmenti njihova života i rada, na načelima zapisanim u svetoj knjizi. Kuran ih obvezuje na strogo pridržavanje pravila financijskog poslovanja, prema kojima je kamata (*riba*) zabranjena u svim transakcijama, a poslovanje i investiranje zbivaju se na temelju dopuštenih radnji (*halal*). Kockanje (*may sir*) zabranjeno je, a u transakcijama ne smiju primjenjivati špekulacije (*ghara*). Osim toga, postoji jedan specifičan doprinos pod nazivom *zakat* koji su obvezne plaćati banke za

⁶⁹ Vidjeti više u: *ibid.*, str. 492.

⁷⁰ Slično u: *ibid.*, str. 500 – 501.

⁷¹ Vidjeti više u: Gilmore, *op. cit.* u bilj. 56., str. 223.

⁷² Vidjeti više u: Gonzalez, M.; Schipke, A., *Bankers on the Beach*, Finance and Development, br. 6, 2011., str. 44.

⁷³ Slično u: Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 14, str. 533.

dobrobit svih članova društva. Sve poslovne aktivnosti moraju biti u skladu s islamskim načelima, što je u ingerenciji šerijatskog Odbora za nadzor i superviziju, koji savjetuje banku o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti transakcije.⁷⁴

Islamski financijski instrumenti prisutni su u najmanje sedamdeset država svijeta, igrajući znatnu ulogu u financijskom sektoru s tendencijom snažnog i održivog rasta. Praksa obiluje različitim financijskim instrumentima, ali i s nekoliko vrsta specifičnih ugovora čiji će sadržaj zadovoljiti različite potrebe poduzetnika, investitora i ostalih korisnika.⁷⁵ Negativne strane islamskog bankarstva najčešće se odnose na kamatu koja je skrivena u profitnoj stopi. Zanimljivo je istaknuti činjenicu da šerijatski odbori ne tumače uvijek na isti način islamska načela i ne donose jednake odluke o istim pitanjima, što znači da se određeni kriteriji prilagođavaju postizanju krajnjeg cilja, a to je provođenje određene transakcije. Međutim, uz znatne prednosti ove vrste bankarstva, mnogi pojedinci, kompanije, pa čak i državna tijela, koriste usluge isključivo konvencionalnog bankarstva.⁷⁶

Nakon 11. rujna 2001. Saudijska Arabija povećala je svoju pozornost na aktivnosti prevencije pranja novca, a posebne je snage usmjerila i na borbu protiv financiranja terorizma. Pranje novca podvrgnuto je tužbi koja se temelji na islamskom zakonu (*Sharia*), zakonima koji se odnose na bankarsko poslovanje i saudijskom Zakonu o radu. Saudijsko zakonodavstvo zabranjuje korporacijama i osobama koje nisu njihovi državljani otvaranje bankovnih računa bez posjedovanja posebne dozvole saudijske monetarne vlasti – *Saudi Arabian Monetary Authority* (u nastavku teksta: SAMA). Smjernice SAMA-e odgovaraju sadržaju 40 preporuka FATF-a, a posebno zahtijevaju od banaka uspostavu strogih pravila o poznavanju stranaka i njihova poslovanja, uspostavu i vođenje baze podataka o sumnjivim transakcijama te dostavu informacija SAMA-i.⁷⁷

Bahrein je regionalni i financijski *off-shore* centar, što inicira strožu regulativu po pitanju prevencije pranja novca. Jordan nije regionalni financijski centar, a transakcije nerezidenata nadzire jordanska vlada odnosno središnja banka.

⁷⁴ Vidjeti više u: *ibid.*, str. 534 – 536.

⁷⁵ Vidjeti više u: Čočić, T., *Islamsko bankarstvo – uloga i značaj financijskih instrumenata*, Ekonomski vjesnik/ Eonviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues, sv. XXV, br. 1, 2012., str. 213 – 220.

⁷⁶ Vidjeti više u: Lovrinović, *op. cit.* u bilj. 14, str. 537 – 538.

⁷⁷ Vidjeti više u: Odeh, I. A., *Anti-Money Laundering and Combating Terrorist Financing for Financial Institutions*, Dorrance Publishing Co. Inc, Pittsburgh, 2010., str. 55.

Recentni legitimni i nadzorni sustav Libanona otvara mogućnosti pranja novca i pruža zaštitu prihodima od kaznenih djela, što je posljedica libanonske privrženosti bankovnoj tajni. Ujedinjeni Arapski Emirati su, zbog same pozicije države kao glavnog financijskog i trgovačkog centra u Zaljevu, pogodne za primjenu brojnih modaliteta pranja novca. Osim navedenog, oni su i centar trgovine zlatom, koja je često predmet djelovanja perača novca putem trgovačkih ili alternativnih sustava doznaka poput sustava *Hawalla*. Legislativa koja regulira pitanje prevencije pranja novca zaživjela je tek nedavno, na temelju koje je središnja banka izdala nove smjernice za sve banke, mjenjačnice i financijske institucije.⁷⁸ Zbog specifičnosti svojeg poslovanja zemlje islamskog bankarstva poput Afganistana, Jemena, Irana, Iraka i Sirije još su uvijek prisutne na FATF⁷⁹ listi visokog rizika po pitanju pranja novca.

4. POVEZANOST RIZIKA POSLOVANJA S RIZIKOM PRANJA NOVCA

Zbog uske povezanosti kapitala i rizika ključnim se rizicima u upravljanju bankarskim i financijskim institucijama smatraju: kapitalni rizik, rizik likvidnosti, zatim kamatni, operativni i valutni rizik te rizik od poduzimanja nezakonitih radnji.⁸⁰

Procjena rizika poslovanja jest analiza potencijalnih prijetnji i slabih točaka kojima je poduzeće izloženo unutar organizacije i izvan nje⁸¹, na što se sadržajno nadovezuje rizik pranja novca, koji podrazumijeva rizik da će stranka zlouporabiti financijski sustav za pranje novca ili financiranje terorizma, odnosno da će neki poslovni odnos, transakcija ili proizvod biti posredno ili neposredno upotrijebljeni za pranje novca ili financiranje terorizma.⁸²

S obzirom na to da je rizik po prirodi promjenljiv, a brojne varijable mogu utjecati na njegovo povećanje ili smanjenje, potrebna je prilagodba i primjena odgovarajuće razine preventivnih mjera, odnosno mjera dubinske analize stranke. Primjena proširene ili pojednostavnjene dubinske analize stranke ovisi o zatečenim okolnostima, na što najviše utječe vrsta stranke, proizvoda i usluga, geografsko područje te vrsta transakcije i način njezina provođenja.

⁷⁸ O legislativi navedenih zemalja vidjeti više u: *ibid.*, str. 56 – 58.

⁷⁹ Vidjeti više na <http://www.fatf-gafi.org/countries/#high-risk> (29. veljače 2016.).

⁸⁰ Vidjeti više u: Rose; Hudings, *op. cit.* u bilj. 21, str. 481 – 482.

⁸¹ Preuzeto iz: Vinšalek Stipić, Blažević, *op. cit.* u bilj. 30, str. 74.

⁸² Prema čl. 7. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

Pritom je od iznimne važnosti primjena Uredbe 1093/2010⁸³, 1094/2010⁸⁴ i 1095/2010⁸⁵ o čimbenicima rizika koje treba uzeti u obzir prilikom primjene mjera pojednostavnjene ili pojačane dubinske analize stranke.⁸⁶

Tablica 1. Prikaz metodologije procjene rizika financijskih institucija Wolfsberg grupe

POSLOVNA JEDINICA/VRSTA FINANCIJSKE INSTITUCIJE	OCJENA RIZIKA
upravljanje imovinom	niska do umjerena
posredništvo	umjerena do visoka
komercijalno bankarstvo	umjerena do visoka
međunarodno korespondentno bankarstvo	visoka
kreditno i kartično bankarstvo	niska do umjerena
investicijsko bankarstvo	niska do umjerena
poslovanje sa stanovništvom	umjerena do visoka
privatno bankarstvo	umjerena do visoka

Izvor: The Wolfsberg Group

Iz Tablice 1 vidljivo je da najviši stupanj rizika pripada međunarodnom korespondentnom bankarstvu. U drugu skupinu, gdje je razina rizika umjerena do visoka, pripada posredništvo, komercijalno bankarstvo, poslovanje sa stanovništvom i privatno bankarstvo, dok u treću skupinu, gdje je razina rizika niska do umjerena, ulazi upravljanje imovinom, kreditno i kartično bankarstvo te investicijsko bankarstvo.

Financijske institucije ostvarit će svoju ulogu prilikom identifikacije strana-ka i verifikacije prikupljenih podataka uz postojanje smjernica koje bi, uz pra-

⁸³ Uredba 1093/2010 Europskog parlamenta i Vijeća o osnivanju europskog nadzornog tijela (Europskog nadzornog tijela za bankarstvo), kojom se izmjenjuje Odluka 716/2009/EZ i stavlja izvan snage Odluka Komisije 2009/78/EZ (OJ L 331, 15. prosinca 2010., str. 12 – 47).

⁸⁴ Uredba 1094/2010 Europskog parlamenta i Vijeća o osnivanju Europskog nadzornog tijela (Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje), o izmjeni Odluke 716/2009/EZ i o stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2009/79/EZ (OJ L 331, 15. prosinca 2010., str. 48 – 83).

⁸⁵ Uredba 1095/2010 Europskog parlamenta i Vijeća o osnivanju europskog nadzornog tijela (Europskog nadzornog tijela za vrijednosne papire i tržišta kapitala), izmjeni Odluke 716/2009/EZ i stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2009/77/EZ (OJ L 331, 15. prosinca 2010., str. 84 – 119).

⁸⁶ O komponentama procjene rizika i mjerama dubinske analize stranke vidjeti više u Direktivi 2015/849.

vilno provedenu implementaciju, pružale osiguranje kontrole rizika od pranja novca. Uzimajući u obzir specifične regulatorne ili pravne potrebe, financijska institucija samostalno odabire najbolju kombinaciju različitih elemenata kontrole protiv pranja novca.⁸⁷

Brojne transakcije koje se provode u svrhu pranja novca vrlo često uključuju nezakonite radnje isprepletene sa zakonitim. Međutim, iako transakcija može predstavljati razne oblike nepravilnosti, još uvijek ne znači da ima karakteristike pranja novca. U tom se smislu ustanovljena nepravilnost ne može smatrati kao nužan ni dovoljan uvjet za otkrivanje pranja novca, što čini još veći izazov za financijske institucije u tretiranju ustanovljenog rizika.⁸⁸

5. ANALIZA SUMNJVIVIH TRANSAKCIJA U BANKARSKOM SEKTORU

Jedna od osnovnih odlika uspješnog poslovanja financijskih institucija očituje se u pronalaženju najučinkovitijih načina uočavanja sumnjivih transakcija vezanih uz pranje novca ili financiranje terorizma te njihovoj analizi. Razlog za sumnju može biti više od pretpostavke, a manje od dokaza⁸⁹, međutim sumnja svakako proizlazi iz radnji koje poduzima stranka i okolnosti pojedinog slučaja.

Hrvatski zakonodavac je sumnjivu transakciju definirao Zakonom o sprječavanju pranja novca i financiranju terorizma⁹⁰ kao svaku transakciju za koju obveznik i/ili nadležno tijelo procijeni da u vezi s njom ili s osobom koja je obavlja postoje razlozi za sumnju na pranje novca ili financiranje terorizma, odnosno da transakcija uključuje sredstva proizašla iz nezakonitih aktivnosti.

Gljučnu ulogu u odlučivanju i procjeni njihove sumnjivosti imaju ovlaštene osobe⁹¹, koje su ujedno i službenici obveznika – banke. Prema ulozi u postupku detekcije sumnjivih transakcija ovlaštene osobe mogu se podijeliti u dvije skupine: one koje su odgovorne za prepoznavanje sumnjivih transakcija te

⁸⁷ Slično u: Gough, T., *Anti-Money Laundering, A Guide for Financial firms*, Risk Books, a Division of Incisive Financial Publishing Ltd, London, 2005., str. 62.

⁸⁸ Slično u: Pellegrina, D. L.; Masciandaro, D., *The Risk Based Approach in the New European Anti-Money Laundering Legislation: A Law and Economic View*, Review of Law & Economics, sv. 5, br. 2, 2009., str. 931 – 952.

⁸⁹ Slično u: Gough, *op. cit.* u bilj. 87, str. 14.

⁹⁰ Prema čl. 3. t. 20. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

⁹¹ Ovlaštene osobe odgovorne su za provođenje mjera i radnji što se poduzimaju radi sprječavanja i otkrivanja pranja novca i financiranja terorizma. O ovlaštenoj osobi vidjeti više u čl. 44. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

daljnju komunikaciju o transakcijama i njezinu pohranu, dok su u drugoj skupini ovlaštene osobe koje obavljaju analizu sumnjivih transakcija proslijeđenih od ovlaštenih osoba prve skupine. Kao još jedna od mogućnosti pojavljuje se i uloga ovlaštene osobe za poboljšanje matrice odlučivanja.

Osnovne odlike rada ovlaštene osobe prve skupine odnose se na praćenje transakcija i osobitosti poslovanja stranke, dok ovlaštene osobe druge skupine imaju autonomiju odlučivanja između prihvaćanja i odbacivanja provođenja transakcija ili njihova usmjeravanja na daljnju analizu. Uvjet kvalitetnog pristupa problematici prevencije pranja novca temelji se na specijalizaciji ovlaštenih osoba usvajanjem novih znanja kroz analizu specifičnosti određenog pravnog posla ili transakcije. Navedeni pristup čini primjenu preventivnih mehanizama lakšom jer se prilikom inkorporacije novog proizvoda ili usluge u već postojeći sustav uključuje nova ovlaštena osoba specijalizirana za taj proizvod.⁹² Nesporno je da dugogodišnje iskustvo i permanentna edukacija ovlaštenih osoba utječe na povećanje kvalitete dostavljenih obavijesti o sumnjivim transakcijama, međutim broj ovlaštenih osoba i pripadajuće im uloge variraju najčešće prema veličini i kadrovskom kapacitetu obveznika.

5.1. Indikatori za prepoznavanje sumnjivih transakcija

Indikatori za prepoznavanje sumnjivih transakcija i osoba u vezi s kojima postoji sumnja na pranje novca i financiranje terorizma najčešće ovise o specifičnosti poslovanja obveznika i karakteristikama sumnjive transakcije. Uz odrednice legislative koja uređuje predmetnu materiju, lista indikatora obveznicima predstavlja osnovne smjernice prilikom utvrđivanja razloga za sumnju na pranje novca ili financiranje terorizma, a samim time neposredno utječe i na procjenu rizika.

Hrvatski je zakonodavac listu indikatora odredio kao nužan dio internog akta obveznika, a obveznici je dopunjavaju i prilagođavaju prema uočenim metodologijama i tipologijama pranja novca, kao i ostalim okolnostima koje proizlaze iz njihova poslovanja. Pri izradi liste indikatora podršku im daje Ured za sprječavanje pranja novca, Financijski inspektorat, Porezna uprava, Hrvatska narodna banka, Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga, Hrvatska javnobilježnička komora, Hrvatska odvjetnička komora, Hrvatska ko-

⁹² Vidjeti više u: Alexandre, C.; Balsa, J., *A multiagent based approach to money laundering detection and prevention*, u: *Proceedings of the International Conference on Agents and Artificial Intelligence*, Vol. 1, Scitepress, Lisbon, 2015., str. 230 – 235.

mora poreznih savjetnika te ostala udruženja i društva, ovisno o vrsti i sektoru poslovanja obveznika.⁹³

Tablica 2. Pregled indikatora⁹⁴ korištenih pri prepoznavanju sumnjivih transakcija u razdoblju 2011. – 2014.

OPIS SUMNJIVE TRANSAKCIJE	2011.	2012.	2013.	2014.
priljev sredstava u znatnom iznosu koji se odmah prebacuje na više različitih računa ili podiže u gotovini	54	56	137	224
isplata velikih iznosa gotovine s računa, odmah po priljevu sredstava na račun	46	75	133	209
uzastopna isplata/polaganje gotovine s/ na račun tijekom jednog dana ili nekoliko uzastopnih dana, a čija je ukupna vrijednost znatna	33	51	56	38
priljev sredstava iz inozemstva koji se odmah transferira dalje u inozemstvo u korist iste stranke ili u korist druge stranke	18	26	65	45
odljev sredstava u inozemstvo u korist <i>off-shore</i> društava ili drugih kompanija iz zemalja visokog rizika ili u korist fizičkih osoba iz zemalja visokog rizika	12	20	22	14
učestalo obavljanje gotovinskih transakcija jedva ispod praga od 200.000 kuna ⁹⁵ ili odgovarajućeg iznosa u drugoj valuti	9	16	23	17

Izvor: analiza autora na osnovi podataka Ureda za sprječavanje pranje novca⁹⁶

Najčešće korišteni indikator u razdoblju 2011. – 2014. jest priljev sredstva u znatnom iznosu i daljnji transfer na više različitih računa ili podizanje novca u gotovini. Po tom se indikatoru broj izvješća u promatranom vremenskom razdoblju povećao s 54 na 224. Slična pojavnost uočena je i kod indikatora isplata većih iznosa gotovine po priljevu sredstava na račun, prilikom čega se

⁹³ Vidjeti više u čl. 41. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

⁹⁴ O obvezi sastavljanja liste indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija vidjeti više u čl. 41. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

⁹⁵ Vidjeti više u čl. 40. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

⁹⁶ Dostupno na <http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca> (24. ožujka 2016.).

broj izvješća povećao s 46 na 209. Sljedeća četiri indikatora također bilježe porast broja sumnjivih izvješća u razdoblju 2011. – 2013., dok je u 2014. zabilježen njihov pad. Indikator koji se odnosi na uzastopnu isplatu/polaganje gotovine s/na račun tijekom jednog dana ili nekoliko uzastopnih dana, a čija je ukupna vrijednost znatna, raste s 33 na 56 izvješća u 2013., dok u 2014. pada na 38 izvješća.

Ista tendencija ustanovljena je kod indikatora u odnosu na priljev sredstava iz inozemstva koji se prebacuju na drugi račun u inozemstvu, u korist iste ili druge stranke, a koji raste s 18 na 65 u vremenskom periodu 2011. – 2013., dok u 2014. godini pada na 45 izvješća. Indikator koji ukazuje na odljev sredstva u inozemstvo u korist *off-shore* društava ili drugih kompanija iz zemalja visokog rizika ili u korist fizičkih osoba iz zemalja visokog rizika raste s 12 na 22 u razdoblju 2011. – 2013., dok u 2014. pada na 14 izvješća. Identična situacija je s indikatorom koji se odnosi na učestalo obavljanje gotovinskih transakcija neposredno ispod praga od 200.000 kuna ili odgovarajućeg iznosa u drugoj valuti koji raste od 9 na 23 u razdoblju 2011. – 2013., dok u 2014. pada na 17 izvješća.

Tablica 3. Obavijesti banaka o sumnjivim transakcijama u razdoblju 2011. – 2014.

ZEMLJA	2011.		2012.		2013.		2014.	
	ST banke	ST ukupno	ST banke	ST ukupno	ST banke	ST ukupno	ST banke	ST ukupno
Hrvatska	274	503	303	572	494	764	606	871
Slovenija	238	327	461	559	504	600	372	480
Srbija*	2.542	2.570	781	811	594	634	552	587
BIH	152	184	69	93	114	193	93	166
UKUPNO	3.206	3.584	1.614	2.035	1.706	2.191	1.623	2.104

* statistika Srbije obuhvaća izvještaje o sumnjivim transakcijama

Izvor: analiza autora na osnovi podataka godišnjih izvješća analiziranih financijsko-obavještajnih jedinica⁹⁷

⁹⁷ Vidjeti više, prema državama: za Republiku Hrvatsku na <http://www.mfin.hr/hr/sprjecavanje-pranja-novca>, za Republiku Sloveniju na http://www.uppd.gov.si/si/de-lovna_podrocja/porocilo_o_delu_urada/, za Republiku Srbiju na <http://www.apml.gov.rs/srp35/tdoc/Godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taji.html>, za Republiku Bosnu i Hercegovinu na <http://sipa.gov.ba/assets/files/foo-docs/foostatistickoizvjesceh.pdf> (16. ožujka 2016.).

Banke su dužne nadležnoj financijsko-obavještajnoj jedinici dostavljati obavijesti o svakoj sumnjivoj transakciji, neovisno o tome je li ona poslije izvršena ili nije.⁹⁸ U razdoblju 2011. – 2014. banke u Republici Hrvatskoj dostavile su 1.677 obavijesti o sumnjivim transakcijama, banke u Sloveniji 1.575 obavijesti, banke u Srbiji 4.497 obavijesti, dok su banke u Bosni i Hercegovini dostavile samo 428 obavijesti o sumnjivim transakcijama. Slovenija i Hrvatska u promatranom razdoblju imaju približno isti broj dostavljenih obavijesti, dok Srbija i Bosna i Hercegovina odstupaju od tog prosjeka.

Analizirajući Republiku Hrvatsku zasebno uočen je trend porasta obavijesti. Broj dostavljenih obavijesti u 2012. u odnosu na 2011. (274 obavijesti) povećao se za 10,58 %, u 2013. se povećao u odnosu na 2012. za 63,03 %, dok se u 2014. u odnosu na 2013. povećao za 22,67 %. Podaci za Sloveniju ukazuju na sličnu situaciju, osim posljednje promatrane godine. Uspoređujući s 2011., kada je dostavljeno 238 obavijesti, u 2012. broj dostavljenih obavijesti povećao se za 93,70 %, u 2013. broj dostavljenih obavijesti povećao se u odnosu na 2012. za 9,32 %, dok se u 2014. taj broj smanjio u odnosu na 2013. za 26,19 %.

Srbija, za razliku od ostalih promatranih zemalja, prati trend pada broja obavijesti. U 2011. dostavljeno je 2.570 obavijesti, dok se u 2012. taj broj smanjio u odnosu na 2011. za 69,61 %. Isti trend nastavio se u 2013., uspoređujući s 2012. ostvaren je pad za 23,94 %, kao i u 2014. kad se broj prijava sumnjivih transakcija smanjio u odnosu na 2013. za 7,07 %. Broj dostavljenih obavijesti banaka o sumnjivim transakcijama u Bosni i Hercegovini varijabilan je. U 2011. dostavljene su 152 obavijesti. Broj obavijesti u 2012. smanjio se u odnosu na 2011. za 54,61 %, dok se njihov broj u 2013. povećao u odnosu na 2012. za 65,22 %, s ponovnom tendencijom smanjenja prijavljenih obavijesti u 2014. u odnosu na 2013. za 18,42 %.

6. ZAKLJUČAK

Aktivnosti pranja novca uglavnom se odvijaju na globalnoj razini koristeći pritom prednosti različitog pravnog tretmana prevencije pranja novca u pojedinim državama. Velik doprinos u tom nastojanju dale su međunarodne, regionalne i specijalizirane agencije poput FATF-a, UN-a, MMF-a, Svjetske banke, Egmont grupe, Moneyvala, Wolfsberg grupe i Baselskog odbora.

⁹⁸ Vidjeti više u čl. 42. Zakona o sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma.

Problem suzbijanja pranja novca i financiranja terorizma nije samo pravne prirode, već ima izražene ekonomske reperkusije i inicira pitanje stabilnosti financijskog sustava. Svakoj je državi prioritet održavanje što bolje reputacije, kojom će privući legitimna sredstva i investicije za osiguranje dugoročne stabilnosti i siguran profit, a ujedno i izbjegavanje sankcija za nepridržavanje provođenja mjera prevencije pranja novca. Jačanje bonitetnog nadzora i ugled financijskog sustava te sve izraženija uloga samostalnih profesija i struka te drugih ranjivih poslovnih sektora u provođenju učinkovitih mjera prevencije pranja novca bitan je preduvjet za postizanje i održavanje potencijalne prednosti domaćoj i inozemnoj financijskoj liberalizaciji.

S obzirom na kompleksnost faza i metodologija pranja novca djelotvoran pristup za borbu protiv pranja novca uključuje sve aspekte financijskog sustava, a tako i novca u svim njegovim pojavnim oblicima. Potencijalno visokorizični sektor bankarstva, osobito u odnosu na pranje novca, obuhvaća privatno, korespondentno, digitalno, virtualno i *off-shore* bankarstvo, zbog čega je postupak procjene rizika od nepobitne važnosti. Razlozi rizičnosti bankarskog sektora očituju se u poslovanju sa strankama koje raspolažu znatnim financijskim sredstvima, složenosti i profinjenosti dostupnih financijskih usluga te u brojnim mogućnostima provođenja kompleksnih financijskih transakcija.

Iako se financijski sektor još uvijek smatra najatraktivnijim sektorom za provođenje procesa pranja novca, uspoređujući ga s ukupnim brojem prijavljenih sumnjivih transakcija, njihova analiza u Republici Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji i Bosni i Hercegovini ukazuje na neravnomjerne pokazatelje njihova rasta, osim po pitanju indikatora sumnjivosti, gdje je broj prijava u porastu tijekom dužeg perioda promatranog razdoblja. Na temelju izloženog može se zaključiti da je broj prijava sumnjivih transakcija nejasan indikator promjena, a samim time i učinkovite primjene postupaka procjene rizika. U tom smislu veći broj prijava može svjedočiti o porastu broja sumnjivih transakcija s namjerom pranja novca, pojačanom nadzoru financijskog (bankarskog) sektora, zaokretu u politici prevencije pranja novca koja se temelji na procjeni rizika i dubinskoj analizi stranke, kao i u poduzimanju represivnih mjera. Pritom se može pretpostaviti i porast kvalitete prijavljenih transakcija, iako je još uvijek moguća prisutnost sumnjivih transakcija prijavljenih iz razloga opreza, s obilježjima neobičnosti ili nelogičnosti.

Summary

Sonja Cindori*
Tajana Petrović**

RISK INDICATORS IN THE BANKING SECTOR IN THE CONTEXT OF THE PREVENTION OF MONEY LAUNDERING

The banking sector still has a very important role in the prevention of money laundering and the financing of terrorism. The development of banks, which includes the expanding of their business scope and the content of provided services, has affected to a certain extent the development of methods and techniques of money laundering and the increasingly more present financing of terrorism. At the same time, the importance of high-risk activities within the framework of private, correspondent, digital, virtual and offshore banking is emphasized, as well as the specifics of Islamic banking and banks operating on Christian ethical principles. For reasons of diversity and complexity of provided services and products, the banking sector has developed indicators for the identification and classification of suspicious activity relating to money laundering and terrorism financing, and risk assessment operations. In support of the thesis of the attractiveness of the banking sector in the money laundering and terrorist financing and the significance of the risk-based approach, a comparison of suspicious transaction reports in the Republic of Croatia with three other countries in the region is presented.

Key words: money laundering, bank, suspicious transactions, off-shore, indicators

* Sonja Cindori, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb; scindori@pravo.hr

** Tajana Petrović, dipl. oec., Ministry of Finance, Tax Administration, Regional Office Northern Croatia (Područni ured Sjeverna Hrvatska), Hrvatske državnosti 7, Koprivnica; tajana.petrovich@gmail.com